O tipăritură veche puţin studiată: Şeapte Taine a Besearicii (Iaşi, 1644)

Dr. MIHAI ALIN GHERMAN
Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia

Abstract

A Less Studied Old Print: Şeapte Taine a Besearicii (Iaşi, 1644)

The development in the first half of the 17th century of the printing in the Romanian Countries was carefully and widely studied by researchers, since many of these texts had an important impact upon the whole Romanian culture, most of them now having many modern editions and an impressive number of studies.

***Şeapte Taine a Besearicii** was printed in 1644, in Iaşi, between the 2 important prints: **Carte românească de învăţătură /Cazania** (1643) and **Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti** (1646). Smaller in size than the two mentioned above, it has received less attention, one of the reasons being probably the fact that it was hard to identify its destination. A large part of the work is a thematic selection, according to the seven sacraments of the church, from the **Pravila aleasă**, translated more than a decade before by Eustratie logofătul. Each of the seven sacraments is introduced by a section of dialogued catechism, consisting of questions and answers. Therefore, the print seems to be a systematic affirmation of the Orthodox Church tradition according to the seven sacraments.*

Keywords: *prints, Orthodox Church, the Seven Sacraments, Şeapte Taine a Besearicii*

Dezvoltarea din prima jumătate a veacului al XVII-lea a tiparului în Ţările Române s-a bucurat de o atenţie sporită din partea cercetătorilor, în situaţia în care multe din aceste texte (şi este suficient să ne gândim la ***Carte românească de învăţătură*** a mitropolitului Varlaam în Moldova, la ***Îndreptarea legii*** în Ţara Românească şi la ***Noul Testament de la Bălgrad*** în Transilvania) au avut un impact important asupra întregii culturi româneşti, majoritatea textelor bucurându-se de mai multe ediţii moderne şi de un număr impresionant de studii.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

Tipăriturile care au fost imprimate în Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea toate au fost imprimate „*cu învățătura și cu toată chieltuiala măriei sale Ioan Vasilie voievod în tiparul cel domnesc în târg la Iași*," spre deosebire de situaţia din Ţara Românească, unde, pe lângă lucrările imprimate în mai multe localităţi sub patronajul lui Matei Basarab, au fost tipărite şi difuzate unele şi din iniţiativa unor ierarhi bisericeşti sau chiar - este cazul lui Udrişte Năsturel - a unui om de cultură, sfetnic şi rudă a voievodului.

Tipărită între două lucrări care s-au bucurat de o atenţie sporită din partea cercetătorilor, respectiv ***Carte românească de învăţătură* (*Cazania*)** a mitropolitului Varlaam[1] (1643) şi ***Carte românească de învăţătură de la pravilele înpărăteşti*** (1646) ***Şeapte taine a besearecii*** (1644) nu s-a bucurat, de departe, de atenţia acordată celorlalte două lucrări.[2] De dimensiuni mai modeste (spre deosebire de celelalte, imprimate *in folio*, ea a fost tipărită în formatul *in quarto* şi având circa 350 de pagini), ea a fost privită pe rând ca o lucrare teologică dogmatică,[3] dar şi ca o pravilă,[4] iar alţii, precum Mircea Păcurariu, considerând că lucrarea îmbină ambele caracteristici: „*Era o explicare a celor* ***Şapte Taine****, sub formă catehetică, adică întrebări şi răspunsuri. Se aseamănă şi cu o pravilă, căci fiecare taină*

[1] Masivul studiu introductiv semnat de Dan Zamfirescu la recenta ediţie a ***Cărţii româneşti de învăţătură*** (transcrierea textului îi aparţine Stelei Toma); Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 2012-2013, dovedeşte elocvent că este o sinteză omiletică originală a mitropolitului Varlaam.

[2] O recentă ediţie, ***Şeapte taine a besearecii***, (Iaşi, 1644), ediţie critică, notă asupra ediţiei şi studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu. Cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, având un bun studiu lingvistic, facsimile (din păcate incomplete) şi o transcriere corectă pune textul la dispoziţia cititorului modern.

[3] Nicolae Iorga, ***Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688***, Bucureşti, 1904 ; Nicolae Cartojan, ***Istoria literaturii române vechi,*** Bucureşti, Minerva, 1980.

[4] Dumitru I. Găină, ***Pravila bisericească de la Iaşi (Şapte Taine, 1644)*** în ***Biserica Ortodoxă Română***, anul LXXXI (1963), nr. 5-6, p. 558-569.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

era explicată şi pe temeiul canoanelor, cu felurite comentarii din dreptul bizantin şi canonic."[5]

Dificultatea identificării destinaţiei textului a fost, probabil, una din explicaţiile majore ale ignorării sale aproape sistematice.

Cercetarea circumstanţelor istorice ale tipăririi cărţii poate să aducă unele clarificări, atât asupra încadrării ei din punctul de vedere al conţinutului, cât şi destinaţiei ei. După sinodul panortodox care a avut loc la Iaşi în 15 septembrie - 27 octombrie 1642, organizat sub egida Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului şi cu generosul sprijin al domnitorului Vasile Lupu, pentru a da un răspuns teologic la ***Mărturisirea de credinţă*** atribuită Patriarhului Ecumenic Chiril Lukaris şi publicată în 1629 la Geneva în latină şi în 1633 în greacă, care contravenea flagrant tradiţiei Bisericii Răsăritene, soldat cu adoptarea ***Mărturisirii ortodoxe de credinţă*** redactată de mitropolitul Kievului Petru Movilă. Textul era nepolemic, afirmând într-un limbaj modern pentru acea epocă în prim plan valorile tradiţiei ortodoxe.

În timpul unei misiuni diplomatice în Ţara Românească, din 1644, Varlaam ia contact cu ***Catehismul calvinesc*** tipărit la Alba Iulia (Bălgrad) în 1640 pentru atragerea românilor ardeleni - şi nu numai a lor - la Reformă. Considerând această carte ca fiind o ameninţare la adresa instituţiei Bisericii, mitropolitul Varlaam convoacă în acelaşi an un sobor ortodox panromânesc, la care, pe lângă ierarhii moldoveni, au participat şi mitropolitul, episcopii şi câţiva egumeni din Ţara Românească. Rezultat al dezbaterilor acestui sobor a fost lucrarea lui Varlaam, ***Răspuns împotriva catehismului calvinesc***, tipărit în 1645 la Mănăstirea Dealu. Opţiunea pentru tipărirea lucrării în Ţara Românească nu ţinea de imposibilitatea imprimării lucrării în tiparniţa de la Iaşi, ci era motivată de nevoia de a o face cunoscută în mediu muntean, unde o întâlnise şi - credem că nu exagerăm - în mediul transilvan, fapt justificat de bunele relaţii politice pe care Matei Basarab le întreţinea cu principele Transilvaniei, Gheorghe

[5] Mircea Păcurariu, ***Istoria bisericii ortodoxe române***, vol. II, Bucureşti, 1994, p. 21.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

Rákoczi I.[6] Pentru pregătirea acestui sobor, mitropolitul publică ***Şeapte taine***, în care se combină o prelucrare a operei retorului grec Toma Teofan Eleavulkos (părere exprimată de Pandele Olteanu şi Mircea Păcurariu) făcută de mitropolitul Varlaam şi extrase din ***Pravila aleasă*** a lui Eustratie Logofătul, ordonate în funcţie de cele şapte taine. O mare parte a lucrării este o selecţie tematică în funcţie de cele şapte taine a unor articole din ***Pravila aleasă***, tălmăcită cu mai mult de un deceniu înainte de Eustratie Logofătul.

Fapt unic între tipăriturile vechi, lucrarea conţine o prefaţă, semnată de mitropolitul Varlaam şi o postfaţă care îi aparţine lui Eustratie. Predoslovia, semnată σμερην∉ι ϖαρλααμ αρξ∉επ$σοπ× ι μι⟩ροπολι⟩ σ∂ αβσκοΙ[7] (În slavonă: „Smeritul Varlaam arhiepiscop şi mitropolit al Sucevei)" dar este, după formula introductivă, atribuită domnitorului: „*Cu mila lui Dumnedzău, Ioan Vasilie Voievoda, domnul Ţărâi Moldovei*." Ea începe cu o pledoarie pentru respectarea tradiţiei şi a lecturii în spiritul său a textului biblic: „*De iaste lumina carea iase şi purceade de la soare, de lumineadză şi arată lucrurile pre lume mai vârtos preţul mărgăritariului şi a pietrilor celor scumpe, prealuminate şi cinstite şi milostive doamne, cu mult mai vârtos lumina şi soarele cel direpţ - Domnul nostru Isus Hristos au luminat Besearea Sa înaintea ochilor a tot rodul omenesc, cum ca să poată vedea şi să cunoască fiecare preţul odoarălor ei, nu de mărgăritariu şi de pietri scumpe, ce-s lucrure moarte, ce de lucrure vii, ce-s mai scumpe decât mărgăritariul şi pietrile ceale scumpe, carile nu numai ochii trupeşti, ce şi ochii sufleteşti veselesc, cu veselie veacinică şi netrecută şi deşteaptă pre om întru viaţa fără de moarte.*"[8] Enumerând câteva ocurenţe ale cifrei şapte în textul biblic („*Pre*

[6] Supoziţia noastră este justificată de imprimarea lucrării ***Scutul catichizmuşului, cu răspuns den Scriptura Svântă împotriva răspunsului a doao ţări fără Scriptură Svântă***, tipărit la Alba Iulia (Bălgrad) în 1656, care este o replică calvină la ***Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*** a mitropolitului Varlaam.

[7] În slavonă: „*Smeritul Varlaam arhiepiscop şi mitropolit sucevean* [=mitropolitul Sucevei]".

[8] ***Şeapte taine***, p. IIr-IIv.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

şeapte stânci iaste întărită casa înţeleptului,"[9] *„că şeapte ceate sâmt a Besearecii, cum le numără Pavel apostol:*[10] *Întâi apostolii, ai doi prorocii, a treia învăţătorii, a patra făcătorii de ciudese, a cincea vendecătorii de boale, a şeasea îndireptătorii, a şeaptea tălmacii limbilor. Dup-acea de şeapte ori într-o dzi să laudă Dumnedzău, cum spune David proroc, cu şeapte bucine în şeapte zile cădzură zidurile Ierihonului,*[11] *şeapte cuconi născu Anna cea stearpă, maica lui Samoil proroc.*[12] *Aşea într-acela chip, şeapte ceate făcu Beseareca, şeapte roade rodeaşte Duhul Svânt, cum dzice Pavel apostol:*[13] *liubovul, bucuriia, pacea, îndelung-răbdarea, credinţa, blândeaţele, oprirea voiei. Şeapte daruri sâmt a Duhului Svânt, cum spune Isaiia proroc,*[14] *dar de înţilepciune, de înţeleagere, de ştiinţă, de credinţă, de tărie, de svat, de frica lui Dumnedzău),"*[15] mitropolitul argumentează necesitatea cunoaşterii şi recunoaşterii celor şapte taine ale bisericii ortodoxe. Tradiţia, invocată ca argument, implicit în combaterea inovaţiilor Reformei: „*Şi sveaşnicul besearecii leagii vechi şeapte fufeadze şi şeapte făclii avea de ardea. Într-acela chip şi Beseareca lui Hristos şeapte taine are, cu carile ca cu nişte lumini lumineadză şi arată toate lucrurile şi toate treabele Besearicei noastre, fără de carele tot omul iaste întunecat şi nu ştie pre ce cale îmblă. Că aceaste şeapte taine sâmt şeapte daruri şi şeapte făclii, de arde şi lumineadză în Beseareca lui Hristos pre tot creştinul cătră cunoştinţa credinţii ceii direapte, carile nu sâmt de la altcineva ce-s de la Domnul nostru Isus Hristos arătate şi de la svinţii apostoli date în Svânta Beseareca*,"[16] bineînţeles, difuzarea acestor cunoştinţe despre cele Şapte Taine este un proiect care urmează să se facă de sus în jos, într-un proces care presupune şi o educare a credincioşilor: „*Cu adevărat lucru iaste, cât răsare soarele, zarea şi lumina lui mainte loveaşte în munţii cei mari, turnurile şi copacii cei înalţi lumineadză, deacii, şesurile şi văile, aşea într-acela chip, domniia Mării Tale, cu aceaste Şeapte taine,*

[9] Marginal: πριτ [***Pritcea= înţelepciunea lui Solomon***], glava. 9.
[10] Marginal: 1 Corinth. zaceala 153.
[11] Marginal: Isus Nav., glava 6.
[12] Marginal: 1 Ţar., glava 2.
[13] Marginal: Galat. Zaceala 201.
[14] Marginal: Isaiia, glava 35.
[15] ***Şeapte taine***, p. II^{v}-III^{r}.
[16] ***Idem***, p. III^{r}-III^{v}.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

carile le-ai scos şi le-ai dat în tipariul mării tale, întâi agiunge întru ceata cea înaltă sufletească, întru arhierei şi în preoţi, de lumineadză şi în diregătoriia cea lumască în domni şi în boiari, deacii şi întru cei mai mici agiunge lumina şi căldura, de lumineadză şi încăldzeaşte pre toţi, cătră voia Lui cea svântă, pentru carile cinstea şi nărocul cel de sus şi netrecut agiung, împreună cu gloatele tuturor svinţilor întru slava ceriului împărăţi cea vestită şi bogată, acolo unde împărăţesc toţi împreună cu Domnul nostru Isus Hristos, a căruia-i slava, cinstea şi mărirea întru veaci de veaci."[17]

Fiecare din cele şapte taine este introdusă printr-o secţiune de catehism dialogat, constând în întrebări şi răspunsuri. Evident, cu siguranţă aceste secţiuni catehetice sunt datorate mitropolitului Varlaam, fiind fie o traducere sau prelucrare personală după un catehism ortodox al epocii.[18] Cu excepţia secţiunii despre mir, celelalte şapte secţiuni sunt urmate de un număr mai mic sau mai mare de extrase dintr-o lucrare pe care Eustratie Logofătul o tălmăcise cu mai bine de un deceniu înainte, ***Pravila aleasă***.[19]

Mult mai explicit pentru atitudinea anticalvină este ultima secţiune a tipăriturii, ***Pentru dzilele ce sâmt dezlegate***, semnată de μνογο γρη⌋ν∉ι ι ισκ∂⏐ι ραβ ε*f*στρατ∉ε β⊃ϖ λογοφετ τρ∂δο λ⌉βεζνοε (În slavonă: „*Mult greşitul şi de nici o treabă rob Eustratie biv logofăt* [= fost logofăt], *iubitor de muncă*"). La fel ca mitropolitul, şi el vorbeşte de ocurenţa cifrei şapte: „*Că, pentr-aceaea sâmt tocmite sărbătorile ceale mari, să să părăsească omul de toate lucrurile şi să margă la besearică să dea laudă lui Dumnedzău şi să ceaie de tot ce-i va trebui şi trupeaşte şi sufleteaşte. Că de-acolea vine agiutoriul, iară nu de aiurea, după cumu-i scris*:[20] *«Spre măguri, suflete, să ne rădicăm, dincătro vine ţie agiutoriu». «Măgurile»*

[17] ***Idem***, p. III^{v}-IV^{r}.

[18] Neavând încă acces la un exemplar din lucrarea lui Toma Teofan Eleavulkos citată de Pandele Olteanu şi Mircea Păcuraru, lăsăm identificarea sursei părţii catehetice pentru o cercetare viitoare.

[19] Manuscrisul ***Pravilei alese*** păstrează o însemnare scrisă de mâna lui Varlaam, care notează ziua întronizării sale ca mitropolit al Moldovei (23 septembrie 1632), predica ţinută cu această ocazie şi prezenţa lui Meletie Sirigul la acest eveniment.

[20] Marginal: ϟλ$ομ [= Psalom] 120.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

sâmt svintele învăţături a celor şeapte săboară, spre carile-i întăritä şi întemeiatä măgura cea mare, Besearecа ce să cheamă Sionul. Cum scrie la Psalm[21] *«Ca muntele Sionului nu se va doborî în veaci»* Πко гора сионх непорі∞атκΣ ѡ⇓ ѡηкх.[22] *Acest «Sion» iaste Besearecа carea iaste întăritä spre ceale şeapte măguri, cum scrie Svânta Scriptură:*[23] *«Şi-ţ voiu da 12 pomi cu de toate fealiurile de poame şi atâtea izvoară de vor curä miare şi lapte.» Aicea aratä la vedeare învăţăturile svinţilor apostoli ce-au dat Besearecii. „Şi iară-ţ voiu da», zice, «7 măguri foarte mari». Oare carile vor să fie astădzi altele, fără ceale 7 săboară ce-au fost a toatä lumea?»*[24]

La 1644, Biserica Ortodoxă avea deja ***Mărturisirea ortodoxă de credinţă*** a mitropolitului Petru Movilă, care fusese validată la sinodul de la Iaşi, dar la fel de importantă în definirea faţă de inovaţiile Reformei era păstrarea şi respectarea tradiţiei: „*Ferice de ceia ce le vor mirosi acealea flori spre mântuinţa lor, iară amar - celor ce le vor puţi spre perirea lor, cum sâmt o samă de oameni, de nu le place miresma acelora flori scumpe, ce-au răsădit Dumnedzău într-aceale 7 măguri şi le-au adăpat cu aceale izvoară dulci şi scumpe - învăţăturile svinţilor apostoli, ce dzic că nu stau bine tocmealele şi ustavurile Besearicii, cum sâmt posturile şi alte obiceaie, ce am deprins de la Besearecа Răsăritului, carea iaste Sionul.*»[25] Aceste hotărâri ale celor şapte sinoade ecumenice primesc un caracter inviolabil: „*Nice să îndrăznească cineva a muta vreunele de aceastea, ca nu cumva să cadză den nălţimea acelora măguri, după cum scrie Pravila Svinţilor Apostoli, 69 de capete: «Oricare episcop sau preot sau diacon sau ţârcovnic sau ceteţ sau peaveţ pre svintele posturi de nu va posti sau miercurea şi vinerea să fie lăpădat den cinstea sa, iară, de va fi mirean, să fie afurisit»*,»[26] formularea fiind reluată şi mai clar puţin mai încolo: „*Aşijdere şi în 12 capete a Svântului Săbor de la Gangra [sic!], pre aceasta tocmală au dat învăţătură: «Oricine din clirosul Besearecii fără de vreo nevoie sau boală a trupului, de să va înălţa cu firea şi cu mândriia lui, va dezlega niscare dzile de post, de carile*

[21] Marginal: τ⊃∞. [= la fel, idem] 124.
[22] În slavonă: „Că muntele Sion nu se va clătina în veac”.
[23] Marginal: 3 εζδρ⊃ [= Ezdra], glava 2.
[24] ***Şeapte taine***, p. 311-313.
[25] ***Idem***, p. 314-315.
[26] ***Idem***, p. 315-316.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)

fereaşte Besearica sau de va gândi în firea sa cu gând stătătoriu, cum nu stau bine niscare lucruri, de carele s-au tocmit şi s-au dat Besearicii de la svinţii apostoli şi de la ceale 7 săboare, acela ca să fie anatema»."[27]

Privită din acest punct de vedere, ***Şeapte taine*** se dovedeşte a fi un pandant al ***Răspunsului împotriva catehismului calvinesc***: dacă prima este o polemică cu ***Catehismul calvinesc***, cea de a doua este o afirmare sistematică a tradiţiei Bisericii Ortodoxe în funcţie de cele şapte taine. În ambele, însă, se apelează pentru susţinerea argumentaţiei la tradiţia patristică.

Interpretată din acest punct de vedere, tipăritura ieşeană de la 1644 se dovedeşte o piesă dintr-un mozaic, în lipsa căreia întregul ansamblu pierde din profunzimea şi dimensiunile lui.

[27] ***Idem***, p. 316.

BDD-A30301 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:23:45 UTC)